

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE
DOI Number: 10.53844/flsf.1165840

PLATON: KRATYLOS DİYALOĞU ÇERÇEVESİNDE ADLARIN KÖKENİ

Müge KUŞ MUMCU*

ÖZ

Bu çalışmada, Platon'un Kratylos adlı metninden hareketle iki farklı görüş olan uylaşımçılık ve doğalcılık üzerinden adların doğruluğu tartışması ele alınacaktır. Bu tartışma adların işlevi, adlar ile onların adlandırdıkları şeyler arasındaki ilişki, bir şeyin kaç doğru adı olabileceği ve son olarak adların ilk verilmesiyle ilgili dört ana savı içermektedir. Peki, adların doğruluğu üzerinde yükseldiği zemin anlam mıdır, yoksa sözcüklerin kendileri midir? İşte bu soru çerçevesinde adların kökeni incelenecektir. Sonrasında Kratylos'un temel sorunsalı olan dil ve kavramsal içerikleri irdelenecek; sonuç bölümünde ise çalışmanın asıl amacı olan adların kökeni sorusuna Platon açısından bir yanıt verilerek, genel bir değerlendirme yapılacaktır.

Ahahtar Kelimeler: Platon, Kratylos, Dil, Adların Kökeni, Adların Doğruluğu, Uylaşımçılık, Doğalcılık.

PLATO: THE ROOTS OF SIGNIFIERS IN THE FRAMEWORK OF CRATYLOS DIALECT

ABSTRACT

In this study, deriving from the text of Plato's Cratylus, two different views will be discussed, namely the discussion of correctness of signifiers over naturalism and conventionalism. This discussion includes four main arguments: the function of signifiers, the relation between signifiers and the signified, how many correct signifiers one signified could have and finally how signifiers were given in the first place. Then, is the basis on which signifiers stand the meaning itself or the words themselves? The root of signifiers will be discussed within this framework. Following this, language and the conceptual content composing the main problem area of Cratylus will be investigated. In the conclusion part, the question of the roots of signifiers which is the main research question will be answered based on the framework of Plato and a general evaluation will be presented.

Keywords: Plato, Cratylus, Language, Roots of Signifiers, Correctness of Signifiers, Conventionalism, Naturalism.

* Bursa Uludağ Üniversitesi Felsefe Bölümü Doktora Öğrencisi, YÖK 100-2000 Proje Asistanı, E-posta: muge_k1990@hotmail.com ORCID No: 0000-0002-9493-5020.

Makalenin geliş tarihi: 08.06.2022
Makalenin kabul tarihi: 13.10.2022

Submission Date: 08 June 2022
Approval Date: 13 October 2022

Giriş

Grek dünyasında üzerinde kafa yorulan önemli sorunlardan birisi de adlar ile adlandırılan şeyler arasındaki ilişkidir. Felsefe tarihinin dille ilgili olan bu en eski tartışmalarında Pythagoras'a kadar geri götürülebilen doğalcı görüş, bu ilişkinin doğal olduğunu ve şeylerin sesleri taklit ederek özlerini yansıtıklarını söyler. Bu doğalcı görüşün karşısında ise Demokritos'a dayandırılan ve adların nesnelere rastgele verildiğini ileri süren uylaşımçılık vardır. Platon'un Kratylos diyalogunda daha detaylı yer vereceği tüm bu uylaşımçılık ve doğalcılık tartışmasında Eskiçağdan bugüne kadar cevap bekleyen tek bir soru vardır. Dil ve dünya arasındaki ilişki nedir?

Felsefenin ışığında dil-dünya ilişkisine baktığımızda, dilin dünyayı temsil etmesi veya resmetmesi hususunda bazı açıklama modelleri görürüz. Ayrıca bunu M.Ö. 5 yüzyılın Grek dünyasındaki physis ile nomos (thesis) yani doğa ve uzlaşma tartışmasına kadar geri götürdüğümüzde; bir ad ifade eden kelimelerle, onların adı olduğu şeyler arasında, yani genelde dil ve dünya arasında bir uygunluk olduğuna ilişkin varsayımın genel kabul gördüğüne şahit oluruz. Hususi anlamda Batı felsefesi bu düşünceyi, bu varsayımı Platon'dan beri örtük veyahut açık, kendisinde bulundurmıştır. Batıda farklı bir düşüncenin gelişmesi ise ancak yapısalçılık ile mümkün olmuş; dil-gerçeklik ve dil dünya uygunluğunun zorunlu olmadığı düşüncesi konusunda, günümüz yapısalcılara gelinceye değin, aradan yüzyıllar geçmiştir¹.

Platon'a gelinceye kadar dilin yapısı ve onun gerçeklikle olan bağlantısı anlamdan ziyade kelimenin temsil ettiği gerçeklik bağlamında ele alınmıştır. Platon'la birlikte bu seyir değişmiş, dildeki anlam problemi felsefenin ciddi bir konusu olmuştur. Platon felsefesinde sözcük ve nesne birbirine öyle bağlıdır ki sözcük nesneyi düşünce düzleminde temsil eder. Platon'a göre her dil betimlemedir, nesnel gösterge ile belli bir anlam resim halini alır. Kavramların özünde ise nesnelere gerçekliği ortaya konulabilir². Yani düşünce aslında dil ile beraber hareket eder. Dil, gerçekte düşüncenin nihai noktasıdır. Biz düşünmeden dili kullanamayız. Belki düşünüp dil ile ifade etmeyebiliriz; ama ifade etmemiz için düşünce eyleminin gerçekleşmesi gereklidir. Demek ki adlar (onomalar) nesnenin simgesinden öte bir şeydir, onun gerçek bir parçasıdır. Zaten Platon dil ve anlam üzerine yazdığı Kratylos adlı eserinde, kavramın yansımaları olan adın aslında nesnesini gerçek anlamda yansıtıp yansıtmadığını

¹ Ömer Naci Soykan, Arayışlar Felsefe Konuşmaları-1, İstanbul: Küreyl Yayınları, 1998, 103.

² Bedia Akarsu, Dil-Kültür Bağlantısı, 3.Baskı, İstanbul: İnkilâp Yayınevi, 1998, 29-30.

tartışma konusu yapar. Nitekim Platon için kavramlar ideadadır bu yüzden dile değil varlığa aittir, adlar (onomalar) ise dile aittir.

Kratylos diyalogunda başlarda üstü kapalı da olsa adların (onomaların) nereden ve nasıl geldiğine dair sorular zemininde dilin parçası olan adların kökeni sorgulanmaktadır. Bu sorunun cevabı uylaşıcılık ve doğalcılık adı verilen iki temel yaklaşım çerçevesindedir. Şöyle ki bir tarafta dilin taşıyıcı olan insanın eseri olduğu diğer tarafta dilin kökeninin doğada olup kelimelerin eşyayı yansıttığı şeklindeki görüşün tartışılması Kratylos diyalogunun konusunu oluşturur.

Kratylos'ta Platon, Sokrates'in ağzından konuşarak kendi düşüncelerini dile getirirken; iki rakip gücü Hermogenes (uylaşımıcı) ile Kratylos'u (doğalcı) konuşturur. Yani adların doğruluğunun bir uzlaşmaya bağlı olduğunu söyleyen Hermogenesçi yaklaşımla, her nesne için doğru bir adlandırmanın olduğunu savunan Kratylos'un fikirleri bu diyalogun çıkış noktasını oluşturur. Diyalogda genel olarak dört soruya yanıt aranır. Adları ilk kim verir yani kökeni nedir? Adların işlevi nedir? Adlar ile onların adlandırdıkları şeyler arasındaki bağ nasıldır? Bir eşyayı ya da nesneyi adlandırırken onun tek mi yoksa birden çok mu doğru adı olduğuna nasıl karar veririz?

Tüm bu sorular çerçevesinde bu çalışmada, Kratylos metni değerlendirilecek, uylaşımıcı ve doğalcı dil anlayışlarının ortak paydasının gerçekliği bulmada yol gösterici olan diyalektik yöntemi olanaksızlaştırdığı gösterilecektir. Ayrıca Platon'un bu iki görüşü gözden geçirirken, grameri ilgilendiren bazı görüşleri de ortaya koyması ve kelimelerin sınıflandırılmasını yapmasına mütevellit ikinci bölümde metnin temel sorunsalı olan dil ve kavramsal içeriklerinin irdelenmesine yer verilecektir. Nitekim logos üzerine bir araştırma sunan Kratylos'un, işe ana malzemesini unsurlarına ayırarak başladığı göz önünde bulundurulduğunda nomos-physis arasındaki karşıtlığın incelenmesinin de bizim için son derece önemli olacağı açıktır. Sonuç bölümünde ise çalışmamızın asıl amacı olan adların kökeninin ne olduğuna dair soruya Platon açısından bir yanıt verilerek, genel bir değerlendirme yapılacaktır.

1.Uylaşıcılık Ve Doğalcılık Karşıtlığı

Adların bilgi vermek ve başkalarına bir şeyler öğretme konusunda etkin bir işlevi olduğu konusunda gerek Sokrates ve Hermogenes gerekse Kratylos anlaşır. Bu ortak kabul aslında Sokrates'in diğer ikisine onaylattığı bir

savdır. Sokrates (Platon), savının daha anlaşılır olması adına adların tıpkı delme işlemi yapan bir burgu veyahut dokuma görevini gören bir mekik örneğinde olduğu gibi konuşma ve adlandırmada kullanılan birer araç olduğunu göstermeye çabalar. Hermogenes'in de onayladığı gibi adlar sayesinde nesnelere doğalarına göre birbirinden ayırt edip başkalarına bir şey öğretebiliriz³. Kratylos ise Sokrates'in savunduğu doğalcılığı irdelemeye başladığında kendisine doğrulattığı bu savı kendisi de şöyle dile getirir:

SOKRATES: (...) Bize göre adlar hangi gizil güce sahiptir ve onları neyin güzel hale getirdiğini söyleyebiliriz?

KRATYLOS: Bana öyle geliyor ki ey Sokrates, öğretmektir; bunun böyle olduğu yalın bir gerçektir⁴.

Adlar ile onların adlandırdıkları şeyler arasındaki bağ nasıldır sorusu kapsamında Hermogenes ve Kratylos tamamen karşıt görüşlere sahiptir. Diyalog, Sokrates'in "kişi bir şeye ne ad koyarsa, o ad o şeyin adı olur" savının doğruluğu çerçevesinde iki ayrı görüşü dile getirir.

HERMOGENES : Kratylos şöyle diyor , ey Sokrates. Her şey doğal olarak ortaya çıkan en doğru ada sahipmiş ki bu ad insanların aralarında anlaşarak eşyayı çağırdıkları bir şey, onlara yakıştırılan bir ses parçası değilmiş, ancak her birinin doğuşundan ortaya çıkmış bir doğruluğu varmış ve hem Hellenler hem de barbarlar için adların hepsi aynıymış.

...

HERMOGENES :Ey Sokrates, sık sık konuşmuşluğum var Kratylos'la da, başka pek çoklarıyla da, sözleşme ve hemfikirlikten başka, adın bir doğruluğu olduğu sonucuna varamıyorum. Zira bana öyle görünüyor ki bir şeye her ne ad koyarsan koy, o onun doğru adıdır⁵.

Yukarıdaki paragraflardan da anlaşılacağı üzere birincisi adların doğruluğuna ilişkin doğalcılığı, ikincisi ise uylaşımıcılığı işaret etmektedir. Hermogenes'e göre adlar (onomalar) ile varlıklar arasındaki bağ Kratylos'un

³ Platon, Kratylos-Giriş, Metin, Çeviri ve Dizinler 1.cilt, Çeviren. Erman Gören, 1.Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016, 387e-388c.

⁴ Platon, Kratylos, 435d.

⁵ Platon, Kratylos, 383b, 384d.

savunduğu gibi doğal değil, aksine yapay bir bağıdır. Onomalar anlamlarını, nesneye uygun karşılıklarından değil aksine insanlar arasındaki uzlaşımından alır. Nitekim onomaların çok anlamlı olması halinde de anlamlardan hangisinin geçerli olacağını nesneye uygunluk değil, insanlar arasındaki uzlaşım belirler. Adlar ve onların adlandırdıkları şeyler arasındaki bağın uyuşimsal olduğunu Hermogenes şöyle ifade eder:

HERMOGENES: (...) Bir şeye her ne ad koyarsan koy, o onun doğru adıdır. Yine bu ad bir başkasıyla ikame edildiğinde, artık eskisiyle çağrılmadığından, bir sonraki ad bir öncekinden daha az doğru olmaz, bu tıpkı evimizdeki bir köleyi bir diğeriyle ikame etmek gibidir. Çünkü hiçbir ad doğal olarak ortaya çıkmış olan bir şeye sahip değildir, bu sadece onları koyanların ve de alıştıranların âdeti (nomos) ve alışkanlığıdır (ethos)⁶.

Hermogenes bu konudaki açıklamalarına devam ederek, farklı toplum ve milletlerin sahip oldukları dilsel farklılıkların yanı sıra aynı dile hâkim olanlar arasında dahi aynı nesneye ya da eşyaya her bir kimsenin farklı ad verebileceğini söyleyerek adlandırmaların farklılığına dikkat çeker.

HERMOGENES: Ben bir şeyi bir adla çağırırım, benim koyduğum ad başkadır, sıran geldiğinde senin koyduğun başka. Benzer şekilde, kent-devletlerinde de belirli şeylere < içlerinden her biri için > birbirinden farklı adlar yakıştırıldığını görüyorum. Bu Hellenlerle diğer Hellenler arasında olduğu gibi, Hellenlerle Barbarlar arasında da böyledir⁷.

Buradan şunu çıkarabiliriz ki uyuşumcu cepheyi savunanlar için yanlış ad diye bir şey doğru değildir çünkü bir nesneye verilen her adın kendine göre bir doğruluğu vardır bu yüzden yadsınamaz.

Kratylos'a göre ise adlar uyuşumla belirlenmediği gibi, adlar ve onların adlandırdıkları şeylerin arasında doğal bir bağ vardır. Bu her şeyin doğaları gereği gözeterek konulmuş adları olduğu anlamına gelir. Adlar ve onların adlandıkları şeyler arasındaki bağ, yanlış adın varlığını olanaksız kılan bir şeydir. Nitekim bu ilişkinin sayesinde adlar aracılığıyla şeylerin özlerinin

⁶ Platon, Kratylos, 384d-e.

⁷ Platon, Kratylos, 429b.

başkalarına aktarılması mümkün olmaktadır. Kratylos'a göre adlar ile adlandırıldıkları şeyler bir ve aynı şeyler olduğundan, bu aynılık sayesinde nesnelere kendilerinin de bilineceğini şu şekilde iddia eder:

KRATYLOS: Adları bilen kişi, şeyleri de bilir.

SOKRATES: Belki de, ey Kratylos, şunu kastediyorsun: Birisi bir adın nasıl/ ne türden olduğunu biliyorsa- ki bu şeyin nasıl/ne türden olduğudur- aynı zamanda o şeyi de bilir. Mademki adın benzeridir, o halde birbirinin benzeri olan her şey için tek bir hüner vardır. Buna göre, adları bilen birinin şeyleri de bileceğini söylüyorsun bana⁸.

Sokrates'in duruşu ise adlar ile adlandırılan şeyler arasında doğal bir bağ olduğu noktasında Kratylos'un duruşuna yakındır. Sokrates'e göre bilmek dediğimiz şey, herkes için ortak olan özlerin kendisine ulaşmaktır. Çünkü şeylerin ya da nesnelere sahip olduğu tek bir öz vardır. Fakat Kratylos'dan farklı olarak Sokrates, adlar ve onların adlandırdıkları şeylerin aynı olmadığını söyleyerek, birbirine indirgenmesine karşı çıkar. Sokrates'e göre eğer öyle olsalardı, hiç kimse ad ve adlandırılan şey arasında bir ayrıma varamazdı⁹.

Devamında Platon Sokrates'in ağzından, birincil ve ikincil adlar ayrımı yaparak; birincil adları yani kökleri, şeylerin özlerinin harfler ve hecelerle birebir benzetilmesi olarak tanımlar. Sokrates'in bu görüşünün arka planında yatan şey ise, harflerin de aynı adlar gibi bir özünün olduğu ya da bir doğayı işaret etmesidir. Örneğin, "r" (rho) harfi, hareketin bir benzerini yapmak amacıyla adları koyanlar için "devinim" (kinêsis) güzel bir aleti olarak görülür. İlk önce bizzat "akmak" (rhein) ve "akışta" (rhoê) bu harf aracılığıyla taklit ediliyor, devamında titremek (tromos), koşmak (trekhein) gibi eylem adlarında "r" harfinin geçişine rastlanıyor diyebiliriz¹⁰.

İkincil adlar ise birinci adlardan türeyerek şeylerin özünü belirler. Dolayısıyla Sokrates'in Kratylos'a diğer bir itirazı, bu ikincil adların türemesine ilişkindir ve birinci adlar ikinci adları oluştururken onlara birtakım harfler eklenip, çıkarılabilir. Buna karşın biz o adın neyi imlediğini bilebiliriz fakat söz konusu olan artırma ve eksiltme işlevi uyuşma dayanır¹¹. Örneğin Sokrates'e

⁸ Platon, Kratylos, 435d-e.

⁹ Platon, Kratylos, 432d.

¹⁰ Platon, Kratylos, 426d-e.

¹¹ Platon, Kratylos, 423e.

(Platon'a)¹² göre, hızlı bir değişim ve dönüşümü ifade eden "thallein" (gelişip serpişmek) sözcüğünün aktarmak istediği anlamı yine de kendilerinden yapıldıkları "thein" (koşmak) ve "hallesthai" (atlamak, zıplamak) adları vermektedir¹³.

Sokrates'e göre her ne kadar hece ve harfler aracılığıyla şeylerin özleri yansıtılsa da bunun çıktısı olan doğru adın içeriğine ister istemez adlandırılan şeylere benzemeyen harf dizinleri karışacaktır. Buna rağmen Sokrates doğru bir adın neyi imgelediğini uylaşıcılık yoluyla bilebileceğimizi söyler. Bu noktada Kratylos doğru bir adın içine yanlış harflerin karışabileceği gerçeğini kabul etmelidir¹⁴. O halde Sokrates'in Kratylos'un doğalcılığını tam anlamıyla benimsemese de alt yapısı itibarıyla doğalcı olduğunu ayrıca belli sınırlar içerisinde uyuşma kapı araladığını söyleyebiliriz.

Peki, bir şeyin kaç doğru adı vardır? Hermogenes'e göre bir şeye verilen her ad doğrudur ve adın doğruluğu insanlar arasında bir uyuşma bağlıdır bundan dolayı her adın doğruluğundan söz edilebilir. Nitekim aynı şeye farklı farklı adlar verilebilir ve hangisinin doğru olduğu noktasında görüş birliği bulunmamaktadır. Hermogenes'e göre, tıpkı kölelere olduğu gibi bir nesneye öncesinde verilmiş bir ad değiştirilip yerine yenisi verilirse, hem eski adın hem de yeni adın aynı ölçüde doğru olduğu söylenebilir. Hatta Hermogenes daha da ileri giderek şunu söyler:

SOKRATES: Ben herhangi bir var-olanı bir adla çağırduğumda, örneğin şimdi bir "at" kastederek onu "insan" diye veyahut da "insan"ı kastederek onu "at" diye adlandırdığımda, kamu nezdinde o "at", bireysel olarak benim nezdimde ise "insan" mıdır ya da kamu nezdinde o "insan", bireysel olarak benim nezdimde ise "at" mıdır? Bunu mu kastediyorsun?

HERMOGENES: Bana öyle gibi görünüyor¹⁵.

¹²Platon'un eserlerinde ne zaman Sokrates'in ne zaman Platon'un konuştuğu felsefe tarihi açısından tartışmalıdır. Örneğin Platon'un geç dönem diyaloglarında tartışılan konuya dair, ilk dönem diyaloglarında olmadığı şekilde belli yargılara ulaşılmaktadır ve bu da onun Sokrates'in üzerinden kendisinin konuşuyor olduğu şeklinde bir yoruma yol açmaktadır. Ancak ilk dönem diyaloglarında ele alınan konu sonuçsuz bitmektedir. Yukarıdaki ifadede Platon'un Sokrates üzerinden konuştuğu varsayılmaktadır.

¹³ Platon, Kratylos, 414b.

¹⁴ Platon, Kratylos, 434d, 435c.

¹⁵ Platon, Kratylos, 385a.

Bir şeye verilen her adın doğru olduğu ve her adın adlandırılan şeyin özünü gösteren bir şey olduğu düşüncesinden hareketle, Hermogenes'in yanlış adların olanaksız olduğuna dair bir çıkarımından bahsedebiliriz.

Kratylos'a göre ise doğru adın tanımında adlandırdığı şeyi birebir imgeleyen bir yapıda olması yatmaktadır. Kratylos için bir şeyin adının hem yabancılar hem de Yunanlılar için doğru olduğu Hermogenesçi savdan hareket edersek, bir şeyin özünün tek bir adla dile getirebileceğini dile getirebiliriz. Bunun sonucunda tıpkı Hermogenes gibi yanlış bir adlandırmadan söz edilemez çünkü yanlış bir şey söylemek demek, olmayan bir şey söylemek demektir. Öyleyse yanlış bir şey söyleyen kişinin söyledikleri kısmen ne doğrudur ne de yanlıştır sadece bir takım anlamsız seslere tekâmül eder. Kratylos bunu bir örnekle şöyle açıklar:

KRATYLOS: Bence bu türden şeyler söyleyen biri, sanki tunç bir kazana vurarak hareket edermiş gibi, kendi kendine beyhude hareketler yaparak yalnızca gürültü çıkarmaktadır.

Tüm bunlar neticesinde Kratylos açısından bir şeyin sadece tek bir doğru adı olduğu fikri bizi yanlış bir şey söylemenin olanaksızlığına bu da bir adın tanımı gereği doğru olduğu sonucuna götürmüştür.

Sokrates ise her adın doğru olduğunu söyleyen Hermegones'e karşı her adın doğru olamayacağını şu şekilde göstermek ister: Sokrates'e göre doğru söylemek (*alethe legein*) gibi yanlış söylemek (*pseude legein*) de var olduğuna göre; doğru önermelerin (*logos alethes*) dışında bir de yanlış önermeler (*logos pseudes*) vardır. Adlardan oluşan her bir önerme aslında parçası olan adın da doğru ya da yanlışlığını gösterecektir. Çünkü bir şeyin neyse o olduğunu gösteren doğru önermeler ve olmadığı şeyi söyleyen yanlış önermeler sahip oldukları her parçanın da doğruluğunu veya yanlışlığını belirleyen şeylerdir¹⁶.

O halde Sokrates her adın doğru olamayacağı fikrinden hareket ederek, Kratylos'un "tek bir doğru ad" savını benimser. Mekik örneği üzerinden yine bir tartışma açan Platon, Hemogenes'e "tornacının mekiği yaparken elinde kırılması durumunda yenisini yaparken kırık mekiği mi göz önünde bulundurur yoksa kırılan mekiği yaparken esinlendiği biçimi mi?" sorusunun karşılığında "esinlendiği biçim" cevabına istinaden mekiğin özünün ne olduğu konusunda karşı tarafla bir görüş birliğine varmıştır¹⁷. Öyleyse, bir mekik yapılırken, dokuma işinin doğasına (*physis*) uygun düşen biçimine bakılır. Bu aynı

¹⁶ Platon, Kratylos, 385b-c.

¹⁷ Platon, Kratylos, 389a-e.

zamanda bir şeyin özüne uygun bir şekilde adlandırılması esnasında adın kendisine bakıldığının göstergesidir.

Nasıl ki bir demirci aynı amaç yani delme işlevi için aynı demiri kullanmıyorsa buna benzer şekilde, Sokrates açısından da adın biçimi adlandırılan şeyin özüne uygunsa, o adı oluşturan harf ve hecelerin ne olduğu veya adı kimin verdiğinin bir önemi yoktur¹⁸.

Demek ki Platon'a göre doğru adların adlandırdıkları şeylerin özünü göstermesi bir şeyin tek bir doğru adı olduğu sonucuna götürür. Zaten herkes için geçerli olan ortak bir ad olduğundan söz ediyorsak Platon'un nezdinde adın kendisi tek bir doğru addan ibaret olacaktır. Burada aklımıza şu soru gelebilir. Kratylos'un doğru dediği adlar ile Sokrates'in sözünü ettiği gibi adın kendisinin tek bir doğru olduğu şeyler bir ve aynı mıdır?

Kratylos'un doğru dediği adlar, günlük yaşamda kullanılır olmaları bakımından Sokrates'in adın kendisi dediği adlardan ayrılır. Çünkü Sokrates'in tarif ettiği adlar günlük yaşamda kullanılan adların kendisine model olacak türdendir. Şöyle ki günlük yaşamda kullanılan adlar insanların eseri olduğundan doğru veya yanlış olabilir. Oysa Sokrates'in adın kendisi dediği adlar hep doğrudur¹⁹. Bu tartışma ise bizi adları kimin koyduğu sorusuna götürecektir.

Hermogenes'e göre şeylere herkes istediği adı verebileceğinden kimlerin adları ilk verdiği konusunda tartışmak anlamsızdır. Kratylos ise adların doğru olma zorunluluğundan kaynaklı olarak adları ilk verenin insanlar değil, onların üstünde bir güç olduğunu söyler. Doğru adların adlandırdıkları şeylerin özlerini yansıtmaları gerektiğinden yola çıkarak, ad-koyucuların da bu özleri bilen insanlar olmaları gerekliliğini çıkarabiliriz. Zaten Sokrates Hermogenes'le ad-koyma işi konusunda konuşurken, Kratylos'un ad-koyucular hakkındaki düşüncelerini şu şekilde dile getirir:

SOKRATES: Ey Hermogenes, göze alınan ad koyma işi, senin sandığın gibi, önemsiz bir iş değil, ne de önemsiz adamların, rastgele adamların işi. Kratylos adların doğal bir şekilde şeylere dayandığını ve herkesin adların ehli olamayacağını, ancak sadece doğaya göre olan ada bakışlarını yönelten ve her

¹⁸ Platon, Kratylos, 389e-390a.

¹⁹ R.Levent Aysevener, "Kratylos: Adların Doğruluğu ve Bilgi", Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 19, Sayı 2(2002):161.

bir şeye harfler ve hecelerle kendi biçimine göre ad koyan
birinin bunu yapabileceğini söylerken doğru söylüyor²⁰.

Adları kimin koyduğu konusunda Sokrates, Hermogenes'in herkesin ad koyma işi yapabileceği görüşüne karşı ad-yapıcılar (onomatourgos), başka bir deyişle yasa koyucular (nomothetes) dan bahseder²¹. Sokrates doğalcı bir tavırla Kratylos'a benzer şekilde insanüstünde bir gücün tabiri caizse Tanrılar tarafından adlandırma yapıldığını bu yüzden de doğru adlandırmalardan söz edildiğinin altını çizer. Fakat Tanrıların verdiği doğru adlarla bizim günlük yaşamda kullandığımız doğru adların bir ve aynı olmadığı üzerinde durarak, Tanrının kendisinin bilinmesinin olanaksızlığına benzer şekilde onların verdikleri adlar konusunda da bilgi edinmek olanaksızdır der. Dolayısıyla Sokrates soruşturmasını insanların verdiği adlarla sınırlı tutarak şeylerin özünü harfler ve hecelerle taklit etmeye çalışan insanlara yasa koyucular adını verir. Nasıl ki bir dokumacı mekiği gereğince kullanmayı tornacıya borçluysa, nesnelere ad verme işinin ise herkesin değil ad-yapıcı olan bu yasa koyucuların işi olduğunu dile getirebiliriz. Peki, bu yasa koyucular şeylerin özünü taklit ederken nasıl bir yol izler?

96

Sokrates bu konuyla ilgili şu şekilde bir açıklamada bulunur: Onlar ilk olarak işe harfleri ayırmakla başlamalıdır. Harfler kendi bünyesinde sesli, sessiz, çift sesliler gibi sınıflandırılabilir. Sonrasında adlandırılacak şeylerin kendisinin de ayrılması onların da sınıflandırılması gerekir. Ancak bu yolla adlandırılacak olan şeylerin hangi harflerle taklit edilebileceği başka deyişle özlerinin nasıl imgeleneceği çözümlenmiş olur. Bu yolla hangisi için tek bir harf hangisi için bir dizi harfe ihtiyaç olduğu görünür hale gelecektir. Sokrates'e göre yasa koyucu bu şekilde davranarak sesleri hecelere, heceleri adlara ve onları da önermelere dönüştürebilir²².

Ne var ki Sokrates'e göre yasa koyucular geniş bir vizyonla adlandırma yapsalar da onların içinden de işini kötü yapanlar çıkabilir. Bu yüzden şeylerine özüne ve bilgisine ulaşmada adların kendisinden değil de adlandırılacak olan şeylerden hareket etmek daha güvenilir bir yoldur. Tam da bu noktada başka bir şey daha gündeme gelir. Yasa koyucuların verdiği adları denetleyen başka insanlar vardır ki bunlar soru sormayı ve yanıtlamayı bilen diyalektikçilerdir²³.

²⁰ Platon, Kratylos, 390e.

²¹ Platon, Kratylos, 389a.

²² Platon, Kratylos, 424b-425b.

²³ Platon, Kratylos, 390d.

Yasa koyucuların adları uygun biçimde kurabilmesi için diyalektikçiye yani filozofun denetimine tabi olması savının arkasında ise epistemolojik bir kaygı yani filozofun gerçeği araştırmasında dili uygun bir heuristic araç olarak kullanması düşüncesi yatar. Zaten Sokrates (Platon), uylarımcı ve doğalcı dil anlayışlarını eleştirirken gerçekliği araştırmanın bir aracı olan diyalektik yöntemi olanaksızlaştırdıklarını göstermeye çalışır.

2. Kratylos'un Temel Sorunsalı: Dil Ve Kavramsal İçerikler

Kratylos metninin temel sorunsalı dildir. Platon dil sorunsalını büyük ölçüde felsefe yapmanın ilkelerini belirleme amacıyla ele alır. Platon'da insan ilk önce bir şeyi algılar, sonra onu dilsel anlamda betimler ve betimlenen şeyin dış dünyadaki haline bakar, sonra bunun kendi içindeki formunu bulmaya çalışır ve son olarak da bu formun gerçek idesiyle bağlantısını kurar. Bütün bu süreç birbirine bağlı olarak ilerler yani insanın dış dünyayla ilişkisi dil sayesinde mümkündür. Platon'un resmettiği bu süreçle varmak istediği amaç ise diyalektik yöntemle hakikati bulmaktır.

Nitekim Platon'un "Kratylos" adlı eseri felsefeciyile filoloğun çalışma alanlarının kesiştiği bir metindir. Bu kesişim alanını netleştirmek için; Yeni-Plâtoncuların Platon yorumlarına bakıldığında tartışma alanının diyalektik olduğunu görürüz, adların tartışma konusu edilmesi de bütünüyle diyalektiğin araçları olması nedeniyledir²⁴.

Platoncu felsefe logos'la (söylem) iş yapmakta ya da daha geniş anlamda diyalektik akıl yürütmeyi zorunlu kılmakta ısrar ederken de, logos'un yanılıcılığıyla şeyin kendisine yönelmenin gerekliliğini ifade ederken de pragmanın doğru bir şekilde anlaşılmasını hedef almıştır. Logos, onun katmanlı yapısı içindeki rhêma (dilsel ifade, sözcüğün zihindeki anlam karşılığı) ve bu sıradüzenin en alt basamağı olan onomaların (adlar) tartışma konusu olması felsefe yapmanın temel dayanağı olan pragma yüzündendir²⁵.

Platon'un ismi onoma, fiili ise rhêma diye ilk kez birbirinden ayıran tavrı, gramer açısından bir ayırım olmayıp mantıksal bir ayırım olduğundan özne ile yüklem arasındaki ayırma işaret eder²⁶. Logos ise Platon'un Kratylos diyalogundan hareketle, cümle ve ifade anlamlarıyla bir olarak kullanılmıştır.

²⁴ Erman Gören, Kratylos'a Yorumlar: Physis- Nomos Karşıtlığı Bağlamında Filolojik ve Yorumbilimsel Bir İnceleme 2.Cilt, 1.Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016, 9.

²⁵ Erman Gören, Kratylos'a Yorumlar, 40.

²⁶Rudolph Pfeiffer, History of Classical Scholarship, 1st Printing Edition, Oxford: University Press, 1968, 38-39.

Her daim keşfedilmeye açık olan pratik alana dair pragma; logos-onoma-rhêma ile örtüşmez ve onu tüketip yansıtamaz. Onomanın doğal seslerden etkilenip türetilen bir ad olması yani harf ve seslerden oluşması nedeniyle bu unsurların toplam doğruluğu bize onomayı doğru kılmaz. Dolayısıyla adların oluşturduğu bir dil ister uzlaşımçı isterse doğalcı zemini olsun hakikati bize göstermez. Platon'a göre bizler akış ve değişkenlik taşıyan physis alanı üzerinden hakikate varamayız, ancak nousun idealarla teması söz konusu olduğunda yani idealar üzerinden bir hakikate varırız. Bu yüzden logos'un doğru bir şekilde (hem orthôs/doğru hem de alêthôs/hakiki) kullanılabilmesinin yolu onomaların da doğru şekilde (hem orthôs/doğru hem de alêthôs/hakiki) tayin edilmesinden geçer. Bu da bizi ilk ad koyan nomothetês'in önemine götürecektir.

Kratylos'ta "ad"ın (onoma) var-olanların oluşturduğu mozaikğin parçalarını birbirinden ayırmak üzerine kullanılan bir alet gibi tanımlanması dille ilgili bakışın merkezinde durur. Bu nedenle, "ad"ı (onoma), dolayısıyla onun ait olduğu daha genel alan olan "söz"ü ya da "söylem"i (logos) doğru bir şekilde çözümlemek filozofun kendi aletini tanıması anlamına gelir. Nitekim "ad"lar (onoma) nasıl adlandırmanın aletleriyse, "söylem"(logos) de bu aletleri kullanan usta olan filozof ya da diyalektikçinin, deyiş yerindeyse, takım çantasıdır. Bu takım çantasını tanıma ve çözümlenme gayreti her ne kadar metnin sonunda bu aletlerin güvenilirliği itiraf edilse de, sağlam bir felsefe dili kurmaya yönelindiğini açıkça belli eder²⁷.

Peki, ama sağlam bir felsefe dili kurmak neyi ifade eder? Buradaki sabitlik Kratylos metninde de geçtiği üzere özün (eidos) ne olduğunun aranmasıyla ilgilidir. Bu sabitlik aynı zamanda iki ana reddiyenin dayanağı olarak sunulmaktadır: Birincisi Protogoras'ın öznel göreceliliği, ikincisi Herakleitos'un akış kuramı reddiyesidir²⁸.

Platon ve Pratorgoras adların doğruluğu konusunda fikir ayrılıkları yaşarlar. Çünkü Gorgias ve Pratorgoras gibi Sofistler /uylaşımçılar varlığın dil ile ifade edilemeyeceği rölativist bir bakış açısını bizlere sunarlar. Doğruluğun yükseldiği zemin "anlam"/kavramsal içerik midir yoksa sözcüklerin kendileri/ nesnel karşılıkları mıdır? sorusu Pratorgoras'ın görelilik teorisine Platon'un

²⁷ Erman Gören, Kratylos'a Yorumlar, 11.

²⁸ Erman Gören, Kratylos'a Yorumlar, 11.

muhalefetine anlamının anahtarlarından biridir²⁹. Nitekim Sokrates (Platon) diyalogta Hermogenes'in adlandırması yapılacak olan bir şeye verilecek her adın doğru olacağı noktasında Pratorgorasçı düşünüp düşünmediğini şu şekilde sorar:

SOKRATES: Ey Hermogenes, sana uygun görüldüğü üzere varolanlar böyle, yani ne oldukları her bir birey için başka başka mı –tıpkı Pratorgoras'ın “her şeyin ölçüsünün insan olduğu”nu söylediği sözündeki gibi, o bunu söylerken olguların bana nasıl görünüyorsa öyle, sana nasıl görünüyorsa öyle olduklarını kastediyordu- yoksa sence şeylerin kendilerinde özlerin bir sabitliği var mıdır?³⁰.

Sokrates, Hermogenes'in ileri sürdüğü uylaşımıcılığının alt zeminini oluşturan bu ontoloji ve epistemolojinin karşısına şeylerin kendilerine özgü değişmez doğaları olduğu görüşünü ortaya koyar. Nitekim aynı sav her şeyin sürekli değişim içinde olduğu Herakleitosçu yaklaşımında karşısında durur. Örneğin güzel şeyler değişir ama güzelliğin kendisi değişmez bu yüzden bilinen de her zaman var olan olacaktır.

Kratylos diyalogunda varlığın hiçbir zaman aynı durumda olmaması halinde varlığın gerçekliğinden söz edilemeyeceği belirtilir. Dahası bu gibi durumda olan bir varlık bilinemez. Bu durumda olan bir şey nasıl olur da varlığa bağlanabilir?³¹ Herhangi bir anda bir durumda kalması onun değişmediğini ortaya koyar. Platon'un burada yapmak istediği varlığı bir gerçekliğe bağlamaktır.

Adların karşılık geldiği nesnelere yansıtmayacağı görüşünü savunan Herakleitos'a göre varlığın ve düşünmenin kanunları bir ve ayrılmaz olduğundan logos söz olarak varlığın bir anlamıdır. Logos'a dayanan bu tür açıklamalar ise bizi Kratylosçu anlamda dilin doğal olduğu sonucuna götürecektir. Bunun neticesinde adlandırma yapan kişi nesnenin doğasına uygun bir adlandırma yaparsa ancak doğru bir addan söz edilebilir.

Herakleitos adlandırmanın güvensizliğini, Hippolytos'un aktardığı bir fragmanından hareketle karşıtlığın birliği ilkesinin ana fikri neticesinde göstermeye çalışır. Bu fragmana göre;

²⁹ Erman Gören, Kratylos'a Yorumlar, 31.

³⁰ Platon, Kratylos, 386a.

³¹ Platon, Diyaloglar, Çeviren. Teoman Aktürel, 8.Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2011, 258.

Tanrı gündüz ve gecedir, kış ve yazdır,
savaş ve barıştır, tokluk ve açlıktır;
şekilden şekle girer tıpkı ateş gibi,
ıtırarla karıştığında (ateş)
adlandırılır her birinin rayihasına göre³².

Gece-gündüz (doğa-physis alanı) ve savaş-barış, tokluk- açlık (insandan kaynaklı alan) adlandırmadan kaynaklı ayrışmayı gözler önüne serer. Çünkü buradaki kavram çiftlerinden hiçbiri diğeri olmadan varlığını sürdüremez. Tanrı'yı nitelemeye çalışan "gündüz" kelimesi sadece kendi yerine geçmesi kaçınılmaz olan karşıtıyla birlikte adlandırılmaz olanı adlandırmaya yeltenebilir. Bu kısaca, gündüzün yerine gecenin geçmesi demek değildir, karşılıklı konumlandırılmaları bağlamında adlandırmanın belli ölçülerde mümkün olacağı demektir.

Platon bir yandan diyalektiğin atası olarak gördüğü doğa (physis) in aracılığıyla adlandırmanın doğruluğunu sorgulayıp adlandırılmaz olanı adlandırmayı düşünürken, başka bir atayı yani yasa (nomos) u karşı karşıya getirir. Yasa (nomos) da insan deneyimlerinin uç noktalarını adlandırmak zorunda kaldığı durumlarda ürettiği physis karşısında "birbiri yerine geçme" ve "birbirine bağlı olma" kalıplarıyla işler. Kratylos da tıpkı gece- gündüz, savaş- barış, tokluk- açlık gibi biri diğerinin varlığına ihtiyaç duyan doğa ve yasa kavramları üzerine kurulmuştur³³.

Platon'un Kratylos eserinde öz (ousia) ya da doğa (physis) kavrayışları aracılığıyla konu şeylerin (pragma) durumundan edimlerin (praxis) durumuna ve sonunda adlandırma işlevine bizi götürecektir. Zaten adlandırmada daha önce de bahsettiğimiz gibi iki yön vardır. Birincisi adın kendisi diğeri ise ada yerleştirilmiş sesler ve hecelerdir. Platon'un "adın kendisi" öğretisi adın eidosu, ideası ve physis'ine yani Platon'un aşkın formuna gönderme yapmaktadır³⁴. Kratylos'daki temel ayrım da eidos (biçim) ve physis (doğa) ayrımıdır.

Bir zanaatkâr mekiğin biçimine ya da mekiğin kendisine baktıktan sonra doğasına bakışını yöneltir. Mekiğin nasıl yapıldığını belirleyen ikinci unsur ise hangi malzemenin (yün, pamuk vs.) dokunacağı yani eylem halinde nasıl bir doğası (physis) olduğudur. Mekiğin doğası ve biçimi arasındaki bu

³² Erman Gören, Kratylos'a Yorumlar, 17.

³³ Erman Gören, Kratylos'a Yorumlar, 18.

³⁴ Erman Gören, Kratylos'a Yorumlar, 12.

bağlantı “kendisine ait olan biçim” üzerindedir³⁵. Bu durumda her bir şeye ait olan biçimler eylem halinde gerçekleştiği işler sayısınca ve niteliksel değeri o şeye ait biçimi kadar olacaktır. Fakat formundan pay alan bu nesnelere kendi formlarına göre adlandırmak problemlidir çünkü bu tür bir adlandırmada yönelinen physis tam anlamıyla yansıtılamayacaktır.

Physis sonsuz, sınırsız, belirsizlik ve döngüsellik içerir. Varlıktan yokluğa giden bir dinamiktir. Platon’a göre ad/yasa koyucular adları koyarken; adların değişmez doğası bilginin değişmez nesnesi değil, duyulur-değişen dünyadır. Tam da bu sebeple logosun tanımladığı nomos physis’i tam karşılayamaz. Physis’in bir taraftan gizemli, birliği- bütünlüğü olan, bölünemez bir yapıda olması diğer taraftan sınırsızlığı sebebiyle adlandırmanın onu sınırlandıracağı problemi gün yüzüne çıkacaktır. Dolayısıyla buradan nomos ve physis’in örtüşmediğini çıkarabiliriz.

Platon’a göre her bir adın tek bir karşılığı olduğunu iddia eden doğalcı bakış açısı adların çok anlamlı yapısının olduğu gerçeği karşısında nasıl hayaliyse, logos’u da sözcüklerin her anlama geldiği, her şeyi istediği gibi adlandıran sonsuz sayıda nomothetês’in etkin olduğu bir alan olarak kabul etmek son derece tehlikelidir. Dolayısıyla nomos’un bir eklenti olan alanı, physis’in keşfedilmeyen gizemlerini açık kılmaya devam eder. Kratylos’ta şeylerin kaynağı olan physis karşısındaki nomos’un hiç değilse ayakta kalacağı bir zemin hazırlar. Nomos’u koyma, yerleştirme ve tayin etme edimi ise physis’in kendiliğindenliğinin karşısına thesis’in (nomatik olan, malzemesi onomalar olan nous tarafından izah edilen nomos) özneye bağlılığını ön plana çıkarır. Bu şu demektir, bir yanda şimdi ve burada olan, kendiliğinden büyüyen, başı sonu belirsiz physis; diğer tarafta zaman ve mekâna bağlı thesis karşıtlığı vardır³⁶.

Bu ayrım, aslında thesis’in öngörülebilirliğini amaç edinen ve onu hakikat alanı için değerli sayan Sokratik tavır ile aldatma zeminindeki bir thesis’i öngören ve birey inisiyatifine indirgeyerek iş gören Sofistik tavrı da karşı karşıya getirir. Physis onoma’yı o da thesis’i gerektirir dolayısıyla adlandırmadan bağımsız olgusal, nesnel bir physis’ten söz edilemez. Logos’un son çözümlemede thesis’lerin bir toplamı olduğunu ve thesis’in physis’i betimleyerek anlaşılır kıldığını gerek Sofist gerekse Platoncu filozof kabul eder. Fakat sofist thesis’e physis’i uydururken; Platoncu filozof için physis temel olduğundan physis thesis’e uydurulur.

³⁵ Erman Gören, Kratylos’a Yorumlar, 15.

³⁶ Erman Gören, Kratylos’a Yorumlar, 47.

Adlandırmanın tek kaynağının physis olduğu Kratylosçu yaklaşımın bir sonucu olan “Adları bilen kişi şeyleri de bilir” önermesine Sokrates şu cevabı verir : “Dimag/izan (nous) sahibi hiç bir insan kendisini adlara emanet etmez, kendi ruhunun bakımını onlara teslim etmez”³⁷. Bu kısaca şu demektir logos’u araştırmak için yola çıkılan Kratylos’tan geriye elimizde güvenilir bir onoma/nomos koleksiyonu ve yine güvenilir nomothetês’in inşa ettiği öznelliğinden dolayı sati ve yüzeysel, dolayısıyla hakikat alanında başarısız bir logos kalmıştır. Tam da bu sebeple, başımızı onomatalardan kaldırıp, pragmataya çevirmemiz gerekir. Çünkü Platon’a göre nesnelere bilmenin yolu adlardan değil, nesnelere doğrudan kendisine müracaat etmekten geçecektir.

Sonuç

Şeyleri, nesnelere, gerçeği doğasına göre ayırt etmenin, birbirimize bir şeyler öğretmenin aracı Platon’a göre dildir. Dolayısıyla dil gerçekliği araştırmanın heuristik bir aracıdır. Peki, ad (dil) ile adlandırılan şey (gerçeklik) arasında nasıl bir ilişki vardır? Platon sadece, dil ve gerçeklik arasındaki doğruluk ilişkisinin uyuşma dayandığını öne süren dil anlayışını eleştirmekle kalmayıp bu ilişkinin doğal bir doğruluğa dayandığını ileri süren doğalcı dil anlayışını da eleştirmiştir. Ona göre gerçeklikle dil arasındaki olası ilişkide ne Hermogenes’in uyuşmacı yaklaşımının ileri sürdüğü gibi bir keyfilik ne de Kratylos’un doğalcı yaklaşımının varsaydığı gibi birebir bir benzeşim vardır. Her ne kadar Platon, adların kökeni konusunda doğalcı bir yaklaşımı benimsiyor gözükse de bu adın nesnesini doğru tasvir etmesi şeklindeki bir doğruluk olması bakımından Kratylos’un görüşünden ayrılır. Kratylos, adın ses yönü ile nesne arasında doğal bir ilişki olduğunu düşünürken; Sokrates (Platon) adın anlam içeriği ile nesnenin doğası arasında doğal bir ilişki olduğunu ileri sürmüştür. Nesnelere bilmenin yolu; ne ölçüde iyi birer taklit olursa olsunlar nesnelere imgelerinden başka bir şey olmayan adlardan değil, nesnelere doğrudan kendisine müracaat etmekten geçecektir Nitekim bir şeyi adlandırmak o şeyin özünü imgelemek, doğasını yansıtmak ise Platon’un şeylerin özleri arasında doğal bir bağ görmesi anlaşılır bir durum olacaktır.

Platon nesnelere özünün ses yoluyla taklit edilerek resmedilmesi olarak tanımlanan adların bizim bu dünyayı imgelememizin yegâne yolu olduğunu düşünmektedir. Bu resmetme yeteneği ise sadece nesnenin özünü bilen ve doğasını kavrayarak onu adlandıran diyalektikçiye bahşedilmiştir. Adları verenin adları, adlandırdıkları şeylere uygun olarak ortaya koyması

³⁷ Erman Gören, Kratylos’a Yorumlar, 48-49.

meselesi tıpkı bir mekikçinin mekiğini eidos'u yani mekiğin biçimini göz önüne alarak tasarlamasına benzemektedir. Buradaki savdan hareketle Platon şeylerin özyapılarına ulaşmamızı sağlayan ona uygun bir adın olabileceğini kabul ederken yani anlamın uzlaşım ile olmadığını ifade ederken, adların kullanımının uzlaşım sonucu olduğunu da kabul etmektedir. Çünkü Platon'a göre adlar nesnesinin özünü başka deyişle doğasını yansıtır yansıtmamasına bağlı olarak doğru ya da yanlış kurulmuş ad olabilmektedir. Gerçekliğin kendisine bağlı kılınan bu doğruluk ise, düzeltilebilir ve yanlıya açık bir doğruluk olduğundan, bizi diyalektiğe olanak tanıyan epistemolojik bir uzlaşımaya götürecektir. Sonuç olarak Platon adların doğal doğruluğunun ancak doğal uygunluğundan kaynaklı gündeme geleceğini fakat bu adları kullanırken uzlaşımaya dayanmamız gerektiğini söylemiştir.

KAYNAKÇA

- Akarsu, Bedia. Dil-Kültür Bağlantısı. 3.Baskı. İstanbul: İnkilâp Yayınevi, 1998.
- Aysevener, R.Levent. "Kratylos: Adların Doğruluğu ve Bilgi". Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi. Cilt 19. Sayı 2(2002):153-166.
- Gören, Erman. Kratylos'a Yorumlar: Physis- Nomos Karşıtlığı Bağlamında Filolojik ve Yorumbilimsel Bir İnceleme 2.Cilt.1.Baskı. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016.
- Platon. Kratylos-Giriş, Metin, Çeviri ve Dizinler 1.cilt. Çeviren. Erman Gören. 1.Baskı. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016.
- Platon. Diyaloglar. Çeviren. Teoman Aktürel, 8.Baskı. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2011.
- Pfeiffer, Rudolph. History of Classical Scholarship. 1st Printing Edition. Oxford: University Press, 1968.
- Soykan, Ömer Naci. Arayışlar Felsefe Konuşmaları-1. İstanbul: Küreyel Yayınları, 1998.